

PTE Központi Könyvtár

132.367

1962

A PÉCSI M. KIR. ERZSÉBET TUDOMÁNYEGYETEM KISEBBSÉGI INTÉZETÉNEK MŰKÖDÉSE

A M. KIR. BELÜGYMINISZTER ÁLTAL RENDEZETT
VI. KÖZIGAZGATÁSI TOVÁBBKÉPZŐ TANFOLYAMON 1940.

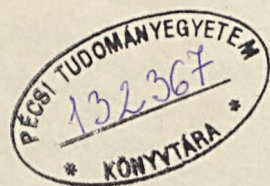
ELŐADTA

FALUHELYI FERENC

KÜLÖNLENYOMAT A KÖZIGAZGATÁSUNK NEMZETKÖZI KAPCSOLATAI
CÍMŰ MUNKÁBÓL

BUDAPEST, 1941.
MAGYAR KIRÁLYI ÁLLAMI NYOMDA
2409.

31
U-1
00000

Arsk: 1962 U5W
Htk: D.310.

LSz: 3531

A Pécsi m. kir. Erzsébet Tudományegyetem Kisebbségi Intézetének működése

ELŐADTA FALUHELYI FERENC

I. A kisebbségi kérdés

I. Mielőtt a Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet célkitűzéseit és működését bemutatnám, úgy érzem, néhány szóban meg kell világítanom magának a kisebbségi kérdésnek jelentőségét.

Báró Eötvös József a nemzeti eszmét a XIX. évszázad uralkodó eszméi közé sorozta. Amilyen uralkodó eszméje volt a XIX. évszázadnak a nemzeti gondolat, olyan fontos problémája, vagy talán még fontosabb annál Európában és különösen a Duna-medencében a XX. évszázad szülötte, a kisebbségi kérdés.

A nemzeti eszme a francia forradalom nyomán került előtérbe. Ennek a forradalomnak érdeme, hogy ráirányította az érdeklődést az állami élet legfontosabb elemére, a népre, és ezzel egyben felhívta a figyelmet a nemzetek jellegzetes életére. Így jutott el Európa annak felismeréséhez, hogy a legideálisabb az az állam, amelynek népessége fajilag összetartozik, amelyik egy nemzet. És így jutottunk el ahhoz a gondolathoz, hogy az egyfajta népeket egy államban egy nemzetté kell egyesíteni.

Így születtek meg a XIX. évszázad új nagy nemzeti államai. Így született meg a Német Birodalom és az egységes Olaszország. Közép-Európában azonban a nemzeti eszme akkor még nem változtatta meg a térképet. Itt megmaradtak a történelem folyamán kialakult keveredett népességű államok, amilyen Magyarország is volt. Ez az oka, hogy a tudomány és a politika lassanként különbséget tett nemzet és nemzetiség között. *Nemzetnek* minősítette azt a népfajt, amely önálló államot alkotott, tekintet nélkül arra, hogy ez a népfaj maga betölt-e egy államot, vagy csak a maga számbeli vagy történelmi súlyával rányomja jellegét az államra. Tiszta nemzeti államnak tekintették például Franciaországot. A magyar faj viszont azáltal vált nemzetté, hogy a maga történelmi, értelmi és számbeli súlyával kezdettől fogva rányomta erre az államra a bélyegét. *Nemzetiség* ezzel szemben olyan népfaj, illetőleg olyan népfajhoz tartozó egyének együtt, akik nem alkotnak államot. Az ilyen nemzetiségek, mint például nálunk a németek és szlovákok, egyénileg beleolvadtak a többségi nemzetbe és azzal együtt alkottak egy államot, illetve egy nemzetet. Ezt nálunk az 1868: XLIV. törvénycikkbe foglalt nemzetiségi törvény állapítja meg, amikor kimondja, hogy minden magyar állampolgár, tekintet nélkül nyelvi hovatartozására, az egységes magyar nemzethez tartozik és annak tagja.

Ez a felfogás tehát kétféle nemzeti csoportot ismert: olyant, amelyeknek meg volt a maga nemzeti öntudata és képes volt államot alakítani; és olyant, amelyekben nem volt meg ez a faji, népi öntudat, tehát e nélkül élt egy öntudatos nemzet

JPTE Egyetemi Könyvtár

P000363759

keretében. Az nem számít, hogy másutt ez a fajta esetleg önálló államot alkotott. A németek például Németországban önálló államot alkottak, nálunk ellenben csak nemzetiség voltak. És ebben az ide bevándorolt német nemzetiségben akkor, a XIX. évszázadban csakugyan nem volt meg a külön faji összetartozósági érzet, nem volt meg a külön faji öntudat. Az egyetlen, ami őket a többségi néptől megkülönböztette, nyelvük és viseletük. Ez a nyelv és ez a viselet azonban nem egy öntudatos egységes fajtának, hanem az e fajtához tartozó egyeseknek volt a nyelve és viselete. Ők magyar állampolgárok voltak, ők a magyar nemzet tagjai és a legsovénabb 48-as politikusok. Az egyetlen amit követeltek, az egyéni szabadság volt, az a szabadság, ami a francia forradalom programjában is szerepelt. Az egyéni képességeknek, az egyéni tehetségeknek, az egyéni ruházatnak szabad kifejlesztése és szabad fenntartása. És ezt a szabadságot a magyar nemzeti állam törvényhozása, a 68-as nemzetiségi törvény nekik meg is adja. Mászt nem kívántak.

De aztán jött a világháború, amely megint a nemzeti gondolatnak hirdetője lett. Az egyévszázados küzdelemben félelmetes erőre szert tett nemzeti eszme azonban most már egészen másképpen hatott. És amikor a régi önállóságuk emlékéből táplálkozó elnyomott népfajoknak, (amilyenek a csehek voltak), és a kis keretekben már nemzeti létre szert tett népcsoportoknak (szerbek, románok) fanatikus vezetői által hirdetett ige testté lőn, akkor ennek nyomán egy évezredes állam hullott széljel és az öntudatos államalkotó ezeréves magyar nemzetnek 3 és fél millió tagja került az új, nemzetieknek jelzett államokban alárendelt népeségi, nemzetiségi, vagy ahogy ekkor elnevezni kezdték, kisebbségi sorsba.

Óriási nagy a különbség a világháború előtt létezett és azok közt a nemzetiségi csoportok között, amelyek a világháború teremtette új államokban jöttek létre:

a) A háború előtti nemzetiségek önként, hívásra kerültek, — miként a mi németjeink, — a többségi nemzet keretébe és vállalták önként a nemzetiségi sorsot. Vagy hívás nélkül szivárogtak be az országba, — miként az erdélyi románok, — hogy a magyar nemzet keretében keressék egyéni boldogulásukat. Ezeknél a nemzetiségi csoportoknál a maguk nemzeti tömbjétől való önkéntes elszakadás elszakította az ezzel a néptömbbel való összetartozásnak és összefüggésnek érzetét is. Vagy, — mint a mi szlovákjaink, — az államalakítástól fogva együtt éltek velünk és így olvadtak bele a magyar nemzetbe. A világháború után ellenben a *politikai kényszerűség*, a békediktátumoknak erőszaka hajtotta az új nemzetiségeket, elszakított magyar véreinket idegen járom alá. És épen ezért van e kétféle nemzetiségi csoport között még egy óriási különbség.

b) A világháború előtti nemzetiségekben nagy átlagban nem volt meg a külön *nemzeti öntudat*, a faji összetartozóság érzete. A világháború utáni középeurópai új nemzetiségeket ellenben, miként a magyar népcsoportokat az utódállamokban, tovább is áthatja a bennük élt nemzeti öntudat, ezt azonban, kisebbségbe kerülvén, nem tudják nemzeti létté kiteljesíteni.

Ime, ez a nagy, mély jelentősége annak, hogy ezeket az új nemzetiségeket már nem nemzetiségeknek, hanem *kisebbségeknek* nevezzük. Van ebben a kifejezésben, ebben a névben valami új, valami abból a tudatból, hogy az a nép, amely kényszerűségből került kisebbségi sorsba, nem élhet már többet úgy és olyan nemzetalkotó erőben, mint amikor többségben volt és mint amilyen életet élnek az államot alkotó többségi népek.

A világháború nyomán bekövetkezett aztán egy másik, bennünket, csonka-magyarokat talán legfájdalmasabban érintő jelenség. Ez az, hogy az elszakított népfajokban élő nemzetiségi öntudat, — hogy magától, vagy más behatásra-e, arról most ne szóljunk, — átragadt azokra népcsoportokra, azokra a nemzetiségekre is, amelyek eddig, mint a mi németjeink, békében és öntudatlanul, a faji különállás érzete nélkül éltek a többségi magyar nemzet keretében. Kiterjedt azokra a népelemekre is, akik általunk nyújtott új hazájukban teljes szabadságot élveztek és akik, ezeknek az egyéni szabadságoknak a birtokában, ép oly odaadással illeszkedtek be befogadó államuknak és ez állam nemzetének egységébe, mint azok a mi magyarjaink, akik a világháború előtt az új világban helyezkedtek el és ott kerestek és találtak új hazát.

Ez a mai kisebbségi kérdésnek bennünket érintő magva és lényege.

Egyrésztől itt vannak az utódállamokba sorolt tudatos magyar népcsoportok, akiknek faji öntudatát és faji különállását oly sokszor igyekeztek már elnyomni és megszüntetni. Itt a nagy magyar probléma, hogy ne veszítsük el ezeket a magyar véreinket, hogy megtaláljuk és kierőszakoljuk védelmüket és fajiságuk fenntartásának lehetőségét. És azután itt vannak nemzeti öntudatra ébresztett kisebbségeink, melyeknek kívánságait és nemzeti öntudatát elutasítani nem lehet és nem is szabad. Szembe kell néznünk ezzel az áramlattal. Példátadó, okos, de mégis erőskezű nemzetiségi politikával a mi véreink helyzetét is enyhítjük a határokon túl.

2. Ezen a ponton kapcsolódik bele a *közigazgatás* a kisebbségi kérdésbe.

A közigazgatás az állami szükségletek kielégítésére irányuló köztevékenység. És mivel az európai életben az állami és a nemzeti, népi élet egymással egybefonódnak, azért a közigazgatás szükségképpen nemcsak a szorosán vett állami, hanem a népi, nemzeti szükségletek kielégítésére is kiterjed.

A közigazgatásnak általában két ága áll kapcsolatban a kisebbségi kérdéssel. Az egyik a külső, vagy külügyi igazgatásnak egyik elkülönült ága, a másik pedig a belső kisebbségi közigazgatás.

a) A külső közigazgatásnak az az ága tartozik ide, amelyik a határokon túl élő nemzettagok, néprészek figyelemmel kísérését tekinti feladatául. A közigazgatásnak ez az ága csodálatos módon ki van építve ma a németeknél. A Harmadik Birodalomnak és különleges intézményeinek, így főleg a külföldi németek stuttgarti intézetének figyelme kiterjed a Birodalom határain kívül élő németek helyzetének legteljesebb és legpontosabb megismerésére. Annyira aprólékos ez, hogy a németeknek az egyes országokban családonkénti megoszlását is figyelemmel kíséri.

A németeknek ez a módszere azonban ma már nem egyedülálló. Ők csak megmutatták az utat, hogyan kell annak az államnak nemzettagjaival törődni, amelynek nemzetrészei külföldre rekedtek. A Nemzetek Szövetsége a nemzetkisebbségek sorsának figyelemmel kísérését az államközi közösségre akarta bízni. Ez a törekvés azonban az egész népszövetségi rendszerrel együtt csődöt mondott. A nemzetkisebbségek sorsának ellenőrzését a Nemzetek Szövetségétől az államalkotó rokon-nemzetek ragadták magukhoz. Ma már nincs olyan nemzetállam Európában, amely ezt a feladatot külföldre került nemzetrészeivel szemben ne vallaná a magáénak. Ezt a jogot minden írásos megalapozás nélkül az idő és a körülmények teremtették meg, később kétoldalú szerződésekben körvonalazták, és ma már senkinek sem jut eszébe ennek a jognak gyakorlásában illetéktelen beavatkozást látni.

Ennek a külső kisebbségi közigazgatásnak van azután egy másik szembenálló ellenága is. Ez a külső igazgatásnak az az ága, amely a külhatalmak ellenőrző törekvéseit kíséri figyelemmel, igyekszik azoknak ellenőrző ténykedését megfelelő keretek közé és irányba terelni, a külhatalmak indokolt és tekintetbe vehető kívánóságait pedig átutalja az alsófokú belső közigazgatáshoz.

b) Itt kapcsolódik bele a külső közigazgatás a belső kisebbségi közigazgatásba. Ennek feladata az állam területén élő nemzetkisebbségek népi törekvéseinek figyelemmelkísérése, és a törekvés arra, hogy azokat az állam életérdekeivel összhangba hozza. Ezeknek a feladatoknak az elvégzése a mi közigazgatásunkban a vármegyékre és a községekre tartozik.

Ezeknek az újszerű közigazgatási kérdéseknek tudományos megalapozása az egyes, ezekkel a kérdésekkel foglalkozó tudományos intézeteknek, így a közigazgatástudományi és a kisebbségi intézeteknek a feladata. És ahogyan ezeket a kérdéseket más európai országokban is igyekeznek tudományosan megalapozni és a kor kívánalmaival összhangzó megoldásokat tudományos eszközökkel felderíteni, úgy a mi országunk sem maradhat el ebben a munkában.

Hol vagyunk ma attól a szellemtől, mely Grünwald Bélának 1876-ban, Közigazgatásunk és a magyar nemzetiség címen megjelent munkájából felénk árad. „Csak a magyar elem van hivatva, — írja Grünwald Béla ebben a munkájában, — a magyar államot konszolidálni, már csak azért is, mert csak a magyar nemzetiség érdekeinek érvényesítése bír azon sajátsággal, hogy az állam konszolidációját vonja maga után; a magyar államban lakó többi népfaj nemzetiségi törekvése ellenben szükségkép az állam decompositiójára vezet. . . a közigazgatási organizmus úgy legyen alkotva, hogy képes legyen levern minden tényezőt, megghiúsítani minden törekvést, amely a magyar nemzetiség főérdeke, az állam fönnállása ellen van irányozva.“

Ma már tudjuk, hogy a magyar közigazgatásnak nem szabad és nem is lehet a magyar államban élő kisebbségeket olyan elemeknek tekinteni, amelyek nemzeti-ségi törekvése „szükségkép az állam decompositiójára vezet“. És ma már tudjuk, hogy épen az a közigazgatási felfogás, amely Grünwald Béla tudományos megállapításából kiviláglik, vezetett a magyar államnak trianoni felosztásához.

A magyar *kisebbségi intézeteknek* feladata, hogy az új magyar közigazgatásnak új alapjait tudományosan megszervezzék és kiépítésüket elősegítsék. A kor színvonalán álló új magyar népi közigazgatás csak a hivatalos közigazgatási szerveknek a tudományos intézményekkel, kisebbségi intézetekkel való szoros és szerves együttműködése mellett teremthető meg. Ahogy a közigazgatási hatóságok csak a kisebbségi tudományos intézetek megállapításainak és adatgyűjtéseinek figyelembevételével fejthetnek ki eredményes és a nemzet jövőjére jótékony hatással bíró működést, úgy a kisebbségi intézeteknek is munkájukban szorosan együtt kell dolgozniuk a közigazgatási szervekkel, hogy azok gyakorlati megállapításait a maguk kutatásaiban hasznosítsák. Legfőbb feladatuk azonban a kisebbségi intézeteknek, hogy olyan új magyar nemzedéket neveljenek, amely teljes tudatában van a magyarságot érintő kisebbségi kérdések súlyának és amely az intézetben tanult elveket, a gyakorlati közigazgatás terére lépve, hivatásszerűen képes a nemzet életében hasznosítani.

3. Ezek az elgondolások irányítottak, amikor 12 évvel ezelőtt a vezetésem alatt álló Egyetemi Nemzetközi Jogi Intézetben egy magyar egyetemi kisebbségi intézet létesítéséért a mozgalmat megindítottam.

Amikor ebben az Egyetemi Nemzetközi Jogi Intézetben vitéz Nagy Ivánnak a kisebbségi statisztika jelentőségéről tartott előadása nyomán a magyar Egyetemi Kisebbségi Intézet megalapításának gondolatát megpendítettük, működtek ilyen kisebbségi intézetek Európának már majdnem minden olyan országában, amelyeket az új kisebbségi kérdés létükben érintett. Volt kisebbségi intézete Ausztriának Bécsben, Winkler József professzor igazgatása alatt, volt egy kisebbségi kérdéseket kutató intézet Lengyelországban Varsóban, Németországban már egész sorozata állt fenn az ilyen intézeteknek, így Berlinben az Institut für Grenz- und Auslandsstudien és az Ausschuss für Minderheitenrecht, Marburgban az Institut für Grenz- und Auslandsdeutschum, Stuttgartban a Deutsches Auslandsinstitut, volt azonkívül kisebbségi intézete Jugoszláviának Ljubljánában és Csehszlovákiának Prágában.

Ezek a külföldi intézmények általában hármast szolgáltak: 1. kisebbségi szakértők kiképzését, 2. kisebbségi anyaggyűjtést és 3. az egybegyűjtött ismeretek közvetítését.

Nálunk Teleki Pál gróf kezdeményezésére akkor már volt két kisebbségi anyaggyűjtő intézményünk, a budapesti Államtudományi Intézet és az ugyancsak Budapesten működő Szociografiai Intézet. Ezek is azonban nem kizárólag kisebbségi problémákkal foglalkoztak és a mellett nem teljesítették a kiképzésnek és ismeretközvetítésnek nemzeti szempontból rendkívül jelentős feladatát. A külföldi példákat látva, az Egyetemi Nemzetközi Jogi Intézetben meg kellett állapítanunk, hogy Csonka-Magyarország sem nélkülözhet soká egy ilyen tudományos intézetet, hisz a magyarságból több mint három és fél millió került a trianoni határokon túl idegen uralom alá és a mellett a csonka ország öntudatosává vált nemzetiségei, kivált a Dunántúl németsege, jelentős új feladatok elé állította az ország kormányzatát. Úgy éreztük, hogy nem késhet soká egy ilyen tudományos kisebbségi intézetnek létesítése ebben az országban, amely nyilvánvalóan a kisebbségi kérdéstől legsúlyosabban érintett európai államnak tekinthető.

Ezért már ugyanez év április 23-án ez ügyben emlékiratot intéztünk Suzallo Henrikhez, a Carnegie Endowment akkor Európában időző képviselőjéhez, támogatást kérve az alapítvány részéről ebben az ügyben. A kérésnek azonban nem volt eredménye.

1928. decemberében azután belső társadalmi úton próbáltunk a kérdés előkészítéséhez hozzáfogni. December 14-re ankétot hívtunk egybe Budapesten a Magyar Külügyi Társaság helyiségében, hogy ezt a gondolatot itt, a magyar nyilvánosság előtt felvessük. Az ankéton Lukács György v. b. t. t. elnökölt, és azon Apponyi Albert grófnak és Teleki Pál grófnak vezetése mellett a magyarságnak a kisebbségi kérdés iránt érdeklődő úgyszólván egész szellemi elitje megjelent.

Ezen az ankéton rámutattam a modern kisebbségi kérdés egyetemes jellegére, azokra a jogi, statisztikai, történeti, földrajzi problémákra, melyek e kérdéssel összefüggnek. Kifejtettem, hogy a Pécsi Egyetemi Nemzetközi Jogi Intézet törekvése egy egyetemes és országos kisebbségi intézet létesítésére irányul. Egyetemes jellegű kutatásra rendelt és egyetemesjellegű átfogó feladatkörrel bíró intézetre gondoltunk, amely nemcsak önálló tudományos kutatást és adatgyűjtést végez, hanem teljesíti a szükséges egyetemi szemináriális nevelést és a bel- és külföldi közvéleménynek irányítását. Az ankét a következőkben egy-egy előadás keretében ízelítőt adott

a kisebbségi problémával összefüggő jogi, statisztikai, történeti és földrajzi kérdésekről, nemkülönben tájékoztatta a részvevőket a külföldi kisebbségi intézetekről.

Ennek az anknak visszhangja várakozáson felüli volt. A résztvevő tudósok és politikusok közül Apponyi Albert gróf nem mondott kevesebbet, mint azt, hogy egy ilyen intézet úgy kell a magyarságnak, mint a falat kenyér. Teleki Pál gróf pedig, méltányolva a felvetett célkitűzést, többek közt a következőket mondta: „Az intézet célja, hogy elérjük a tudatlanság megszüntetését ezen a téren. Feladata elsősorban az ifjúság tudását növelni a kisebbségi kérdésekben és begyakorolni ezt az ifjúságot abba, hogy verzátus nemzedék neveltessék e tekintetben. Ahogy eddig csak incidentaliter neveltünk munkásokat ennek a kérdésnek, azt most rendszeres munkálkodás kövesse. S erre a különböző tudományzakoknak kollaborációjára van szükség.“

Apponyi Albert gróf javaslatára azután az értekezlet felkérte a Magyar Külügyi Társaság elnöki tanácsát, hogy a pécsi kezdeményezőkkel való részletes tárgyalásra jelölje ki azokat, akik a Magyar Kisebbségi Intézet felállítására vonatkozó részletes javaslatot együttesen kidolgozzák.

A második szűkebbkörű értekezlet Apponyi Albert gróf meghívására 1929. január 23-án ült össze, ugyancsak a Magyar Külügyi Társaság helyiségében. Ezen az értekezleten beterjesztettük a létesítendő intézet szervezeti szabályzatának tervezetét. E szerint az elgondolt Kisebbségi Intézet valamely hazai egyetem jog- és államtudományi karán létesülne, egy jogi kari igazgató vezetésével, több osztályban működne és tudományos működését a vonatkozó tárgyak előadó tanáraiból alakult tudományos tanács irányítaná. Az intézet fenntartását úgy képzeltük el, hogy annak terhe megoszlanék az illető egyetem, a közoktatásügyi kormányzat, a Magyar Tudományos Akadémia és a Kisebbségi Intézet mellett annak barátaiból létesítendő társadalmi egyesület között. Ez az értekezlet elhatározta, hogy egy ilyen intézet megalapításának érdekében emlékirattal fordul a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez és a Magyar Tudományos Akadémiához.

A megbízásból elkészített emlékiratot egy harmadik értekezlet 1929. február 6-án magáévá tette, elfogadta, Apponyi Albert gróf azt aláírásával ellátta és a Magyar Külügyi Társaság elnöksége a két jelzett helyre felterjesztette.

De élénk visszhangot keltett a gondolat a sajtó körében is. Jellemző erre a visszhangra a Prágai Magyar Hírlap 1929. január 19-én kelt cikke, amely a Magyar Külügyi Társaság ankétjáról szóló beszámolójával kapcsolatban rámutatott arra, hogy Magyarországon, különösen kisebbségtörténeti téren mutatkoznak hiányok. Egyes neves kezdek után (Jancsó Benedek, Hunfalvi) a nemzetiségek történetének és a telepítések történetének kutatása megakadt. Rámutatott arra, hogy egy ilyen létesítendő kisebbségi intézetnek elsősorban ezt a hiányosságot kell pótolnia kisebbségtörténeti bibliográfiának létesítésével és kisebbségtörténeti okmánytár felállításával.

Amilyen visszhangot keltett azonban a felvetett gondolat a társadalom és a sajtó keretében, annyira elmaradt a visszhangja az ezen a téren intézkedni hivatott szerveknél.

Ezért 1930. elején újból megkezdttük az agitálást. Igyekeztünk megnyerni a gondolatnak a Dunántúl felsőházi tagjait és országgyűlési képviselőit és kidolgoztuk egy Magyar Kisebbségjogi Társaság alapszabályainak tervezetét, hogy egy ilyen megalapítandó társaságon keresztül a magyar társadalom szélesebbkörű rétegeit meg tudjuk szervezni a magyar Kisebbségi Intézet létrehozásának szolgálatára.

1930. január 3-án néhai Turi Béla országgyűlési képviselő interpellált a Házban a Magyar Egyetemi Kisebbségi Intézet felállítása érdekében, 1930. január 9-én pedig a baranyai és dunántúli felsőházi tagok és országgyűlési képviselők emlékiratban fordultak a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez ennek az intézetnek a felállítása érdekében.

Az országos akcióval kapcsolatban és azzal párhuzamosan Pécsen is megindult az intézet felállítása érdekében a helyi munka. 1930. májusában az Egyetemi Nemzetközi Jogi Intézet részéről előterjesztést tettem a m. kir. Erzsébet Tudományegyetem Tanácsának, kérve, hogy tegye magáévá a Magyar Egyetemi Kisebbségi Intézet Pécsen való felállításának gondolatát. 1930. június havában ezt a javaslatomat a jog- és államtudományi kar véleményezte, mire 1930. november havában az egyetem Tanácsa a másik három kar hozzájárulásával felterjesztést intézett a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a Magyar Egyetemi Kisebbségi Intézetnek a pécsi egyetemmel kapcsolatban való felállításának érdekében.

1930. végétől 1934. végéig nem sikerült az Intézet megszervezésének ügyét újabb lépéssel előbbrevinni. Egyelőre az Egyetemi Nemzetközi Jogi Intézetben dolgoztunk és megszerveztük ennek Kisebbségi Osztályát. Ez az osztály több jelentős kisebbségi vonatkozású kiadványt jelentetett meg. Így: vitéz Nagy Iván, A statisztika szerepe a kisebbségvédelem terén (franciául, 1930.); Guttman Viktor, Minderheitenpolitik und Minderheitenrecht, 1931; vitéz Nagy Iván, Nyugatmagyarország Ausztriában, 1932; A macedon kérdés, 1933; Török Árpád, A horvát probléma, 1934.

1934-ben aztán Millecker Rezső debreceni egyetemi tanár fölvetette egy erdélyi néprajz-kutató intézet fölállításának gondolatát és ezirányú elgondolását közölte a Magyar Revíziós Liga elnöki tanácsával. Ez az elnöki tanács a pécsi Egyetemi Nemzetközi Jogi Intézet képviselőjének meghallgatása után Balogh Jenőhöz, a Magyar Tudományos Akadémia akkori főtitkárához fordult a Magyar Egyetemi Kisebbségi Intézet felállításának támogatása érdekében.

A végső szót a Kisebbségi Intézet kérdésében az egyetemi ifjúság mondta ki. 1935. tavaszán a Magyar Nemzeti Diákszövetség memorandummal fordult a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez a Magyar Egyetemi Kisebbségi Intézet felállítása érdekében, ezt követően pedig a pécsi egyetemi ifjúsági egyesületek a m. kir. Erzsébet Tudományegyetem jog- és államtudományi karához intéztek emlékiratokat, kérve a Kartól egy Kisebbségi Intézet létesítését.

A jog- és államtudományi kar előterjesztésére az Egyetem Tanácsa 1935. május 29-én újból elhatározta, hogy a Kisebbségi Intézetnek a pécsi egyetem jog- és államtudományi karával kapcsolatban való felállítása érdekében felterjesztést intéz a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez. Egyben pedig felhívott engem, hogy az elgondolt intézet szabályzattervezetét és költségvetési irányzatát mutassam be. Ezt a szabályzattervezetét és költségvetési előirányzatot 1935. augusztus 5-én a keszthelyi nyári egyetem keretében tartott kisebbségi vonatkozású előadásom keretében adtam át a Rector Magnificusnak.

1936. január 12-én aztán a vallás- és közoktatásügyi miniszter rendeletet adott ki, mely valójában gordiuszi megoldással szétvágta ezt a bonyolult csomót és egyszerűen megengedte a magyar egyetemeknek, hogy keretükön belül kívánságukhoz képest kisebbségi intézeteket szervezzenek meg. A megszervezés részleteiről, valamint a létesítendő intézetek dotációjáról azonban a miniszteri rendelet nem gondoskodott.

Így ennek a miniszteri rendeletnek a vétele után a rendelet értelmében kölcsönkapott két kicsi helyiségben, az üresedésben lévő közgazdaságtani tanszék szemináriumában, dotáció nélkül és mindössze egy „ÁDOB-os“ segéderő esetleges kilátásba-helyezésével megkezdtük a pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet megszervezését és megindítottuk annak munkáját.

II. A Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet szervezete és munkája

A) *Az intézet szervezete.* Az intézet élén, mint legfőbb irányító, a jog- és államtudományi kar tagjai közül a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter, illetve a Kar által kijelölt *igazgató* áll. Munkájában segítségére van a Pécsi Egyetemi Kisebbségi Intézet (PEKI) Barátai Körének elnöke. Ez a baráti kör egyelőre még csakugyan egyszerű baráti kör, szervezeti szabályzat és alapszabályzat nélkül működik.

Az igazgató-tanár irányítása mellett az intézet adminisztratív tennivalóit egy *megbízott tanársegéd* végzi. Ez a tanársegéd hivatalosan természetesen nem viselheti ezt a címet, mivel ezidőszerint legfeljebb „ÁDOB“-os állástalan diplomás lehet. A vallás- és közoktatásügyi miniszter engedélyező rendelete ugyanis kijelentette hogy „gondoskodni kíván későbbi időpontban arról is, hogy az Intézethez esetleg egy ideiglenesen foglalkoztatott főiskolás diplomás osztassék be.“

A megbízott tanársegéd munkaköre a következő :

1. Felügyelet általában az intézeti munkára. Irányítja tehát az egyes osztályok vezetőit és általuk közvetve irányítja a könyv-, újság- és folyóiratfeldolgozás munkáját, a cikkivágást és az osztályok belső munkáját.

2. Összeállítja a szemináriumi ülések programját, mégpedig lehetőleg minden intézeti év elején általánosságban előre. Az egyes szemináriumi ülésekről jegyzőkönyvet vesz fel és azt láttamozás végett a következő ülésen az igazgató-tanár elé terjeszti.

3. Gondoskodik arról, hogy az elsőféléves szemináriumi tagok megszerezzék az intézeti munkához szükséges általános ismereteket. Ezért az első intézeti félévben minden szemináriumi ülés előtt félórás ülés keretében utmutatásokat ad ezeknek az I. féléves intézeti munkatársaknak.

4. A megbízott tanársegéd munkaköréhez tartozik továbbá az intézeti munkához szükséges anyag beszerzése és a felügyelet az Intézet tulajdonában lévő berendezés és tudományos segítő anyagok (lapok, könyvek, folyóiratok, térképek, albumok, gyűjtemények, kimutatások, tartozékok stb.) állagára.

5. Rendszerint vezeti az egyes folyóiratokban (Külügyi Szemle, Láthatár) az Intézet által ellátott kisebbségi rovatokat. (Jelenleg ezeknek a rovatoknak a vezetése nem tartozik a megbízott tanársegéd munkakörébe.)

6. A megbízott tanársegéd intézi a levelezést, felügyel az Intézet levéltárára és azt rendben tartja.

7. Munkakörébe tartozik az intézeti kiadványok szétküldése és ezek pénzügyeinek elintézése, végül

8. az Intézet jövedelmeinek nyilvántartása és pénztárának kezelése.

Az Intézet tagjai. Az Intézet tagjai belső és külső tagok, levelező, támogató és tiszteleti tagok. A tagság illetén tagozódása azonban ezidőszerint szervesen még nincs keresztülvive, hanem azt eddig csak a gyakorlat alakította ki.

Az Intézet belső tagjai azok az egyetemi hallgatók és szigorlók, akiket az Intézet igazgatója a szemináriumba jelentkezők közül a felvételre alkalmasnak talál és akik felvételük után négy hónap elteltével a kisebbségi kérdésekkel kapcsolatos általános

tájékozottságukról bizonyosságot tesznek. A belső tagok legnagyobb része joghallgató, de vannak köztük mindig a bölcsészeti kar hallgatói közül is. Az általános kisebbségi ismeretek megszerzéséig a felvett egyetemi hallgatók vagy szigorlók csak egyszerű szemináriumi hallgatóknak tekintendők. A meginduláskor, 1936. elején az Intézetnek 6 tagja volt. Valamennyi cserkész. A taglétszám 1936. év végére 22-re emelkedett, és azóta is állandó emelkedést mutat. Nagyobb taglétszámra azonban nem is igen törekszünk, mivel a célunk az, hogy csupa dolgozó tagunk legyen; nagyobb számú tagot pedig állandóan foglalkoztatni, — már csak helyiségeink szűk voltára való tekintettel is, — képtelenek volnánk. Az intézet négyéves eddigi működése alatt összesen 72-en működtek mint belső tagok és nyertek ezzel betekintést a kisebbségi kérdésekbe.

Teljesjogú intézeti taggá a felvett egyetemi hallgató vagy szigorló csak akkor válik, ha a felvételre való jelentkezéstől számítva két intézeti év már eltelt. A teljesjogúsággal van egybekötve a belső intézeti tagoknál az intézeti jelvény viselésének joga, és a lehetőség arra, hogy az illető megbízást kapjon valamelyik osztály vezetésére. A teljesjogú belső intézeti tagság elnyerésének feltétele pedig az, hogy az illető tisztában legyen azokkal az általános ismeretekkel, amelyekkel a kisebbségi kérdésekkel foglalkozónak feltétlenül rendelkeznie kell. Ezt az általános tudást vélelmezzük annál, aki ismeri az általános államközi jogot és áttanulmányozta a kisebbségi kérdésekkel foglalkozó következő műveket:

Szász Zsombor, Románia; Bajza József, Jugoszlávia; Gogolák Lajos, Cseh-szlovákia; Moravek Endre, Nagymagyarország nemzetiségei; vitéz Nagy Iván, A magyarság eloszlása a világon; Baranyai Zoltán, A kisebbségi jogok védelme.

Ismernie kell azonkívül az Intézet kiadványait és ismernie kell az Intézet felépítését is.

Az általános tudás könnyebb elsajátítása végett az intézet féléves szemináriumi hallgatói kötelesek minden szemináriumi ülés előtt jelentkezni a tanársegédnél. A tanársegéd gondoskodik arról, hogy fél-fél órás ülés keretében bevezesse őket az általános ismeretekbe.

Az általános tudás bizonyítására csak az a szemináriumi hallgató jelentkezhetik, aki a neki kiosztott intézeti munkát is tökéletesen elvégzi. Ez a munkakör: 1. részvétel a szemináriumi üléseken; 2. részvétel az intézeti közös munkában, nevezetesen az újságok, folyóiratok és könyvek feldolgozásának munkájában, valamint egyéb, az intézeti év folyamán felmerült munkában, 3. elvégzése a tanársegéd vagy az osztályvezető által kiadott nem közös jellegű munkáknak.

Megjegyzendő még, hogy az intézeti belső tagok kötelesek az Intézet által bízalmasaknak kijelentett ügyeket bizalmasan is kezelni.

Osztályok. A jelen körülmények között nincs kilátásunk arra, hogy az Intézet több tanársegéddel is dolgozhassék. Egy tanársegéd viszont azt a munkát, amely az Intézet keretében ma már felmerül, az eddigi tapasztalatok szerint egymaga megfelelően ellátni nem tudja. Ez tette szükségessé, hogy a kezdetben kizárólag a tanársegéd által végzett munkát megosszuk. Ezért az Intézet belső tagjait osztályokra csoportosítottuk s az egyes osztályok élére az Intézet teljesjogú tagjai közül, *osztályvezetőket* állítottunk. Ez az intézkedés azt a célt is szolgálja, hogy a tanársegéd esetleges akadályoztatása esetén az intézeti munkában zavar ne álljon be.

Az osztályokra különülésnek végül megvan az az előnye is, hogy kellő csoportosítással a munkát szervessé és rendszeressé teszi.

Az intézeti osztályok a következők: 1. Az általános kisebbségi kérdésekkel és főképen a kisebbségjogi kérdésekkel foglalkozó osztály. 2. A kisebbségi kérdés jugoszláviai vonatkozásait, 3. a romániai vonatkozásokat, 4. a szlovákiai (előbb csehszlovákiai) vonatkozásokat vizsgáló osztály. 5. A kisebbségi kérdés nyugatmagyarországi vonatkozásait és egyben a hazai kisebbségi (főleg német kisebbségi) kérdéseket tanulmányozó osztály. 6. A szórványokban élő, főleg az amerikai magyarsággal foglalkozó osztály és végül 7. az egyéb kisebbségek osztálya.

Minden osztály a teljesjogu tagok közül kijelölt osztályvezetők irányítása mellett működik.

Az osztályok felállítását előző tanársegédünk, Szollár István javaslatára az elmult tanév elején vittük keresztül. Az intézeti tagok változása következtében természetesen nem sikerül mindig minden osztályt úgy felállítani, hogy abban ténylegesen több tagunk is működjék. Mindenkor igyekszünk azonban arra, hogy a jelzett osztályok keretébe eső kérdésekkel legalább egy belső intézeti tag, mint az illető kérdés szakértője, rendszeresen foglalkozzék. Az osztályvezetőt az igazgató jelöli ki az Intézet teljesjogu tagjai közül.

Az *osztályvezető feladata* összefoglalni és irányítani az illető osztályba tartozó belső tagok munkáját; így:

1. Utmutatást ad az osztályába tartozó, főképen fiatal tagoknak, hogy miként kezdjenek a munkába, és gondoskodik arról, hogy az osztály tagjai tiszta képet nyerjenek arról a kérdéstről, melynek vizsgálatára az osztály alakult.

2. Felügyel az osztályába tartozó tagok kötelező munkájára, különösen az osztályát illető cikkanyagot, a folyóiratok és könyvek anyagát feldolgozó kartotékok megfelelő feldolgozására.

3. Gondoskodik arról, hogy a szeminárium évi programjába felvett anyagnak a vezetése alatt álló osztályra eső része a megfelelő időre elkészüljön;

4. Amennyiben lehetőség nyílik arra, — helyiségeink remélhető kibővülése révén, — hogy az egyes osztályok az Intézetben külön helyiséget kapjanak, az osztályvezető feladata lesz az illető osztályhely berendezésének, illetve anyagának rendbentartásáról is gondoskodni.

5. Az osztályvezető gondoskodik arról, hogy az osztályával kapcsolatos általános adatokról megfelelő kimutatások, kartogrammok, grafikonok készüljenek.

6. Előterjesztést tesz a tanársegédnek az osztályával kapcsolatos könyvtár-folyóirat- és lapanyag kibővítésére.

Külső tagok. Az Intézet belső tagjai az egyetemi diploma megszerzése után külső tagokká válnak, de csak abban az esetben, ha az Intézet munkájában továbbra is részt vesznek. Külső tagok lehetnek továbbá azok az egyetem keretén kívül álló egyének is, akiket két évi munka után az igazgató alkalmasnak talál az intézeti munkára. A külső tagok lehetőleg résztvesznek az Intézet szemináriumi ülésein, az egyéb közös intézeti munkában azonban nem kötelesek résztvenni. Közreműködésüknek legfőbb célja, hogy nagyobb tudásukkal hozzájáruljanak az ifjabb intézeti tagok ismereteinek elmélyítéséhez.

A külső tagok élén a *Kisebbségi Intézet Barátainak elnöke* áll. Ezidőszerint ez a tisztt még nincs betöltve, aminthogy a Kisebbségi Intézet Barátainak Köre sem alakult meg még szervesen. A külső tagok élén ma az Intézet egyik alapítója és legelkesebb barátja, Stitz János országgyűlési képviselő áll. A külső tagok elnöke az Intézet irányításának munkájában segítségére van az Intézet igazgatójának.

Ha a külső tag kikapcsolódnék az Intézet munkájából, úgy az Intézet volt tagjának tekintik és kívánságára tagjává lesz a Kisebbségi Intézet Barátai Körének.

B) *Az intézeti munka.* Az Intézet belső és külső tagjai által végzett intézeti munka két főcsoportba foglalható össze: az intézeti tagok által végzett közös munkák és az egyes intézeti tagok által végzett egyéni munkák csoportjára.

I. Közös munkák:

1. Legfontosabb jellegű a Kisebbségi Intézet tagjainak az a közös munkája, mely lehetővé teszi az Intézetnek az egyes utódállamokkal, nemkülönben a hazai kisebbségi csoportokkal való megismerkedését. Ez a munka a *kisebbségi folyóiratoknak és újságoknak állandó figyelése*. Közlebbi célunk ezzel a munkával a vonatkozó kül- és belföldi hírlapirodalom tanulmányozása és a munkánk szempontjából jelentőséggel bíró cikkeknek és híreknek megfelelő formában való összegyűjtése. A sajtó és a napilap a leghatásosabb politikai szónok, egy népcsoport közfelfogásának tükré, gondolkodását irányító közege. Fontos tehát tudnunk, mit írnak a külföldi lapok rólunk, mit az egyes utódállamok sajtója egymásról, mit a kisebbségi kérdésekről. Az elszakított országrészek napilapjai ismertetik meg velünk az elszakított magyarság kis kérdéseit ép úgy, mint nagy problémáit.

Gyűjtőszolgálatunk elsősorban az utódállamok viszonyaira terjed ki, azonban itt is elsősorban kisebbségi szempontból nézzük az egyes cikkek értékét. De foglalkozunk az illető ország általános politikai, közgazdasági, társadalmi, honvédelmi és kulturális intézményeit ismertető tanulmányokkal, cikkekkel is, hogy ily módon az illető utódállamra vonatkozó általános és rendszeres ismeretek birtokába jussunk.

Az Intézetnek ezidőszerint összesen 69 napi és hetilap és 49 folyóirat jár.

A 69 napi és hetilap országok szerinti megoszlása a következő: magyarországi 11, szlovákiai 7, romániai 12, jugoszláviai 11, németországi 6, olaszországi 1, angolbirodalmi 2, franciaországi 1, amerikai 18.

Folyóirataink vannak: Magyarországról 21, Szlovákiából 1, Romániából 9, Jugoszláviából 7, Németországból 7, Lengyelországból 1, Angliából 1, Hollandiából 2.

Ezek közül a lapok és folyóiratok közül az Intézet ezidőszerint csak 8 lapra illetve folyóiraatra fizet elő, a többit ingyen és ajándékképen, illetve cserepéldányként kapjuk. Károsan érezteti hatását az Intézet működésében az a körülmény, hogy anyagi erőink elégtelensége következtében csak ilyen kevés külföldi lapra tudunk előfizetni. Különösen hátrányos volt ez a körülmény akkor, amikor még nem volt meg a lehetősége annak, hogy saját kiadványaink megküldésével biztosítsuk magunknak a szükséges cserepéldányokat.

Az Intézetnek járó lapok egy részét felvágjuk, míg a többit félretesszük és évfolyamonként bekötte megőrizzük. A felvágásra kerülő lapok feldolgozása a következőképpen történik: az egyes osztályok, illetve az osztályok egyes tagjai között kiosztott lapokat olvasója átnézi és megjelöli benne a kisebbségi vonatkozású cikkeket. Az osztálynak egy másik, ifjabb tagja azután a cikkeket kivágja és egy, egyszer s mindenkorra megállapított rendszer szerint a cikkgyűjtemény megfelelő helyére borítékba téve elhelyezi. Ez a rendszer egy horizontális és egy vertikális tagozódást mutat. Horizontális az országok szerinti tagozódás. Itt a jelzés nagybetűvel történik, míg a vertikális tagozódás az egyes országokon belül adódó különböző problémákra utal és kisbetűs jelzéssel van ellátva.

Horizontális tagozódás :

- A: Jugoszlávia,
- B: Románia,
- C: Csehszlovákia, illetőleg Szlovákia,
- D: Ausztria, illetve Németország,
- E: Diaspórákban élő magyarok,
- U: U. S. A.
- Y: Államfeletti általános kérdések,
- Z: Nemzetek Szövetsége.

Vertikális tagozódás:

- a: jog,
- b: statisztika, szociográfia,
- c: történelem,
- d: földrajz, közlekedés, néprajz,
- e: közgazdaság, kereskedelem, technika,
- f: kultúra, iskola, színház, tudomány, művészet,
- g: szociális kérdések,
- h: sajtó,
- i: nemzetvédelem, hadügy,
- j: belpolitika,
- k: külpolitika,
- l: kommunizmus,
- m: kisebbségi kérdés,
- n: szabadkőművesség,
- o: zsidó kérdés,
- p: pénzügy,
- q: tengerészet (kereskedelmi),
- r: vallásügy,
- s: egészségügy,
- t: gyarmatügy,
- u: közmunkák,
- v: vegyes kérdések,
- x: revízió,
- z: propaganda.

Az egyes tagok munkáját az osztályvezetők ellenőrzik.

A fel nem vágott lapoknak cikkeiről kartotéklapokat készítünk, és azokat ugyane rendszer szerint tesszük el megfelelő gyűjteménybe.

Érdekesen alakult az Intézet munkája ezen a téren. Míg kezdetben az Intézetnek járó lapok legnagyobb része felvágásra került és minden országból csak egy-egy fontosabb lapot tettünk el, addig ma már a helyzet az eddiginek épen a megfordítottja. Ma mindössze 8 ujság kerül felvágásra, míg a többit egészben tesszük el. Ebben a fejlődésben természetesen része van annak a körülménynek is, hogy az Intézet kezdetben nem rendelkezett megfelelő helyiségekkel. Csak az idei tanév elején tudtuk ugyanis elérni, hogy a jog- és államtudományi karnak amugy is szűkreszabott épületében 2 kis pinchelyiséget tudtunk szerezni az ujságok és folyóiratok megőrzésére.

A kivágott cikkek eddig körülbelül 1000 címszó keretén belül helyezkednek el. A kivágott cikkek számának megbecslése meglehetősen nehéz. De ha átlagban egy borítékra 40 kivágott cikket veszünk számításba, akkor ez körülbelül 40.000 cikket jelent. Az elteendő ujságokból eddig 5069 kartoték készült, éspedig az egyes országok szerint a következő megoszlással:

Csehszlovákia, illetőleg Szlovákia	1808
Románia	2675
Jugoszlávia	1024
Általános	562

A folyóiratok feldolgozása ugyanolyan módon történik, mint az ujságfeldolgozás, azzal a különbséggel, hogy itt színes kartotékokat használunk és a folyóiratok valamenyien egészben kerülnek eltevése. A folyóiratokról eddig kerekszámban 1000 kartoték készült.

Az ujság- és folyóiratfeldolgozáshoz hasonlóan tervbevéttük az Intézet könyvanyagának feldolgozását is. E szerint az Intézet új könyveit a tanársegéd ismertetés végett kiosztja a tagoknak. A megbízott intézeti tag a legközelebbi szemináriumi ülésen bemutatja a könyv ismertetését, annak lényeges adatairól pedig kartotéklapot készít és azt elhelyezi a könyvfeldolgozási kartotékgyűjtemény megfelelő helyére. (Ez a kartotékolás azonban megfelelő munkaerők hiánya következtében eddig még nem tudott megvalósulni.)

Könyvtárunk állománya még meglehetősen kicsi. Mindössze átlag 1200 kötet. Ezek a következő csoportok szerint oszlanak meg:

általános (főleg jogi) tárgyú kisebbségi kérdésekkel foglalkozó munkák ..	220
csehszlovákiai, illetőleg szlovákiai kisebbségek	250
romániai kérdések	178
jugoszláviai vonatkozások	72
magyarországi kérdéseket tárgyaló munkák	158
bolgár kisebbségek	73
egyéb kisebbségekkel és általános kisebbségi kérdésekkel foglalkozó munkák	238

Ezenkívül igyekeztünk az utódállamok magyar szépirodalmi termékeit is összegyűjteni. Ilyen munkánk van összesen körülbelül 140. E célunk megvalósításánál megint erősen érezhető az anyagi hiányok nagy hátránya. Mi ez a 140 könyv, amikor az elmúlt 20 év alatt csak magában Erdélyben 6000 magyar könyv jelent meg és ebből 1500 szépirodalmi?

Könyvtárunkkal kapcsolatban említtem meg azt a tervet, hogy a Pécssett, a különböző közkönyvtárakban és az egyetemi intézeti könyvtárakban található kisebbségi vonatkozású munkákról gyűjteményes könyvtárkartotékot óhajtunk készíteni. Ennek célja, hogy az intézeti tagok tudományos kutatásaik során áttekinthessék azt az egész könyvanyagot, amelyhez az egyetem székhelyén hozzáférhetnek. Ez a gyűjtemény egyben lehetőséget fog nyújtani arra, hogy intézetünknek amugy is szükös anyagi alapjait a könyvtárkiegészítésnél gazdaságosabban használhassuk ki.

2. Az intézeti munka összefogó szerve a *szeminárium*. A szemináriumi ülések célja kettős: bevezetik az ifjúságot a kisebbségi élet problémaköreibe, másodsorban pedig alkalmat adnak az egyes osztályoknak, valamint az intézeti tagoknak munkájuk

bemutatására. Az ifjúság tanítására szolgálnak az egyes üléseken elhangzott előadások és viták. Hogy a szeminárium átfogó rendszerben dolgozzék, azért összeállítottunk több évre szóló programot, melynek keretébe aztán az egyes szemináriumi ülések beleilleszkednek. Minden második vagy harmadik ülésen egy-egy intézeti előadó arról a nemzeti kisebbségi kérdéstről tart előadást, amelyet az igazgató egy-egy évben a vizsgálódások előterébe állít. Ilyen előre kitűzött kérdések: *a)* A nemzetiségi kérdés alakulása Magyarországon a világháború előtt és ennek tanulságai. *b)* az ezeréves határok visszaszerzése esetén miként lehetne felépíteni Magyarországot nemzetiségi szempontból. *c)* A nemzetiségi kérdés államközi jogi és belsőközjogi megoldásai.

Ezek az átfogó programkérdéseken kívül a szemináriumi ülésekben történik az egyes osztályok beszámolója is. Az osztályok beszámolóinak keretében az egyes osztályok vezetői számotadnak az osztályuk tagjai által végzett munkának eredményeiről. Az események fontossága által meghatározott időközökben egy-egy osztály összefoglaló előadásban bemutatja a munkájával kapcsolatos új eseményeket. A mellett az osztály tagjai beszámolnak az általuk feldolgozott folyóiratokról, ujságokról és esetleg könyvekről.

Az elmúlt 4 év alatt összesen 105 szemináriumi ülést tartottunk. Ezek elhangzott:

könyvismertetés	69
cikkismertetés	63
önálló előadás	69

Az előadások tárgyszerinti megoszlása a következő:

általános kérdések	32
csehek, szlovákok	11
Románia	7
Jugoszlávia	10
német kisebbségi kérdések	6
amerikai magyarság	3

Az általános tárgyú előadások azért szerepelnek aránylag nagyobb számmal, mert közéjük számítottuk azokat az előadásokat is, amelyek egyszerre adtak számot valamennyi utódállamban élő magyarságról.

II. Egyéni munkák :

1. A fenti közös jellegű munkákkal szemben egyéni jellegű munkának tekintjük az intézet egyes tagjainak *folyóiratainkban* való közreműködését.

Első helyen kell itt megemlékeznünk a *Határon túl* címmel pécsi és dunántúli lapokban megjelent kisebbségi szemlénykről. Ezen a címen körülbelül másfél éven keresztül, 1937-ben és 1938-ban adtunk számot hétről-hétre az utódállamokban élő magyarság helyzetéről. Másfél év alatt ezen a címen körülbelül 80 cikke jelent meg az Intézet tagjainak.

Ugyancsak 1937-ben indult meg az Intézet körlevele *Kisebbségi Körlevél* címmel, mégpedig előbb könyvművészes formában, majd egy év múlva, 1938-tól kezdve már nyomtatásban. A kéthavonként megjelenő Kisebbségi Körlevél hármas célt szolgál: bizonyítja az Intézet állandó működését kifelé, az aktuális nemzeti kisebbségi kérdésekkel kapcsolatban; szolgálja a nagyközönség felvilágosítását; és végül módot ad arra, hogy a tehetségesebb intézeti tagok munkája a nyilvánosság elé kerüljön. Az eredetileg 4—4 nyomtatott oldal terjedelemben megjelenő Kisebbségi Körlevél

ma már 3 íves terjedelemben, számonként 48 oldalon jelenik meg. Két éve a Körlevél az Intézettel kooperáló Láthatár című kisebbségi szemlének a melléklete. Anyagi okok teszik szükségessé, hogy ezt a formát válasszuk az önálló megjelenés helyett. Az évek óta végzett közös munka megkönnyíti ezt az együttthaladást.

Ami a Kisebbségi Körlevél tartalmát illeti, úgy eddig ez a szemle 68 önálló cikket hozott. Ezek tárgyszerinti megoszlása a következő :

Általános kérdések 30, Csehszlovákia 16, Románia 9, Jugoszlávia 5, Németország 5, amerikai magyarság 3.

Az 1939-es év elején indította meg az Intézet a Statisztikai Tudósító keretében megjelenő könyvmatosát, a *Kisebbségi Tudósítót* (Kisebbségi Stud). Ennek a hetenként egyszer megjelenő könyvmatosnak célja az egyes utódállamokban történt magyar kisebbségi vonatkozású eseményeknek, valamint más, a kisebbségi problémakört érintő jelenségeknek ismertetése a hazai sajtó részére. A Kisebbségi Stud most már majdnem kivétel nélkül az intézet tagjai által írott cikkekből épül fel. Az Intézet tagjain kívül még néhány külső munkatárs is szokott az utódállamok magyarságának képviselői közül cikkeket küldeni.

Ma már, egy év múltán, a Kisebbségi Stud annyira fejlődött, hogy annak kezdetben megállapított keretei szűkeknek bizonyultak. A részünkről feldolgozott és hetenként beküldött anyag oly nagy, hogy azt a heti Kisebbségi Studban nem bírják egészen leközoelni. A cikkek nagyrésze közlés nélkül marad, illetőleg átkerül a Statisztikai Tudósító (Stud) német kiadásába, mely ma már nagymértékben szintén az Intézet munkáján alapszik.

A Stud jellegénél fogva a Kisebbségi Studban megjelenő cikkek legnagyobb része statisztikai szempontból vizsgálja az idevonatkozó kérdéseket. 1939-ben a Kisebbségi Studban összesen 201 cikkünk jelent meg. Ezek tárgyszerinti megoszlása a következő :

Általános kérdésekkel foglalkozó	24
Csehszlovákiával foglalkozó	44
Romániával foglalkozó	53
Jugoszláviával foglalkozó	42
az amerikai magyarsággal foglalkozó	5
a hazai kisebbségekkel foglalkozó	15
a Németbirodalommal foglalkozó	18.

2. A nagyközönség tájékoztatására szolgálnak az Intézet *kiadványai*. Eddig megjelent összesen 10 kiadványunk, jelenleg sajtó alatt áll a tizenegyedik (Oberding József György, Az óromániai magyarság), és előkészítés alatt áll a tizenkettedik, az 1868-tól a mai napig megjelent magyar kisebbségi vonatkozású törvényeknek és rendeleteknek németszövegű rendszeres gyűjteménye. Eddigi kiadványaink összterjedelme 22 nyomdaív. A kiadványok tárgyszerinti megoszlása a következő :

hazai kisebbségek 4, utódállamok magyarsága 3, szórvány magyarság 2, általános kisebbségi kérdés 1.

Bár kiadványaink célja elsősorban a magyar közönség felvilágosítása és tájékoztatása a kisebbségi kérdések tárgyában, mégis a lehetőség szerint igyekszünk arra is, hogy ezek a kiadványok, amennyire az igazság szempontjai engedik, az utódállamok cenzuráját is kiállják és így az utódállamokbeli magyarság kezébe is kerülhessenek.

3. Míg kiadványaink a közönség tájékoztatását szolgálják, addig *térképeink* főleg az intézet belső használatára készülnek. Elvileg természetesen ezek sincsenek elzárva a nagyközönség elől, bár kiadásukat eddig még nem határoztuk el. A magunk készítette térképeken egyelőre a nemzetiségi eloszlást kívánjuk a statisztikai pontos adatoknak megfelelően szembetűnő világossággal és minden célzatosság nélkül bemutatni. A néprajzi térképek készítésének különböző módjai közül azt választottuk, amelyik nézetünk szerint ennek a célnak a legjobban megfelel. A kisebbségekkel rendelkező magyar területek térképein minden helységet külön jelölünk meg, mégpedig egy, a község lakosságának megfelelő nagyságú körrel. A kör akkorára készül, hogy meghatározott (1—4) számú lakosra egy négyzetmiliméter körterület jusson. Ennek megfelelő méretben készülnek az egyes helységeket jelző körökben elhelyezett kör-cikkek is, amelyek az egyes helységek különböző kisebbségeit jelzik és színezésükben mutatják a lakosság nagyobb részétől való különbözőségüket. Elsősorban a Dunántúl nemzetiségi vármegyéinek térképeit igyekszünk ezen módon elkészíttetni. Eddig elkészült Baranya és Tolna vármegye néprajzi térképe, készülöben van Veszprém, Moson, Sopron és Győr vármegyéké. Elkészítettük azonkívül a Baranyai Háromszög nemzetiségi térképét, valamint a visszatért Felvidék egy részének és a lecsatolt Délvidék egy részének térképeit. Ez utóbbiak az 1910-es magyar statisztikai adatok szerint, a dunántúli térképek ellenben az 1930-as statisztikai adatok szerint készültek.

Igyekeztünk ezenkívül megszerezni olyan külföldi eredetű térképeket, amelyek Magyarországra vonatkozó érdekes, — esetleg a fennálló körülményeket a valóságnak nem egészen megfelelő — adatokat tartalmaznak.

4. A térképanyaggal kapcsolatban kell számotadnunk arról az egyelőre még csak kezdeti állapotban levő intézeti munkáról, melynek célja az egyes utódállamokbeli magyarság helyzetének *grafikonszerű megrajzolása*, illetve feltüntetése.

Ilyen kimutatások lehetőleg egyszerű térképrajzzal kapcsolatban a következő adatokat dolgozhatják fel: *a)* milyen területekről, helyekről járnak az Intézetnek lapok és folyóiratok, *b)* egy-egy utódállam demosztatikai és dinamikai adatai, és *c)* ugyanilyen adatok Csonkamagyarországról.

Az első csoportban említett kimutatások már elkészültek, a többiek munkában vannak.

Az egyes utódállamokban élő magyarságról megint különbözőirányú kimutatások készülhetnek: *a)* a sajtóról, *b)* a gazdasági, *c)* a kulturális szervezkedésről, *d)* az egyesületi életről stb.

Figyelemmel arra, hogy az intézethez helyzeténél fogva legközelebb fekszik a jugoszláviai magyarság, azért a legközelebbi jövő tervei közé soroztuk a jugoszláviai magyarság helyzetéről a következő kimutatások elkészítését: *a)* a jugoszláviai magyarság közművelődési egyesületei, *b)* úgynak iskolái, *c)* kimutatás a Bácskában a nemzetiségeknek a honfoglalás korától napjainkig terjedő területi változásairól, *d)* Bács-Bodrog vármegyének néprajzi adatai az 1910., 1920. és 1930-as évek népszámlálási eredményei alapján, egy egyesített térképen feltüntetve.

5. *Kisebbségi kulturnapjaink* szintén a közönséggel való kapcsolatainkat célozzák. Ezek alkalmával az elszakított magyarság képviselői, vezetői, irodalmi nagyságai tájékoztatják a hazai, első sorban a pécsi közönséget a kisebbségi magyar életről. Eddig évenként egy-egy, összesen három kisebbségi kulturnapot rendeztünk, mégpedig a Láthatár kisebbségi szemlével karöltve. Első kisebbségi kulturnapunk 1937.

junius 3-án volt. Két részre oszlott : A délelőtti gazdasági anketon az utódállamok magyarságának képviselői ismertették az utódállamokkal való gazdasági kapcsolataink hatását az ott élő magyarságra. A kulturnap második része a pécsi Nemzeti Színházban zajlott le, Mécs László, Reményik Sándor, Tamási Áron, Herczeg János, Szombathy Viktor és Tamás Lajos részvételével. Az 1938. májusában tartott második Kisebbségi Kulturnap ugyancsak kettősbeosztású volt. Ekkor délelőtt az utódállamokban élő magyar nemzetrészek gazdasági élete került ismertetésre különös tekintettel a szövetkezeti munkára. A kulturnap második része szintén a pécsi Nemzeti Színházban tartott irodalmi díszelőadás volt Aradi Zsolt, Kiss Jenő, Rácz Pál, Nyíró József és Fekete Lajos részvételével. Harmadik kisebbségi kulturnapunk az 1939. február 12-én rendezett „*Felvidéki Matiné*“ volt. Ennek megrendezésével az volt a célunk hogy megismerjük és megismertessük a Dunántúl magyarságával a húszéves kisebbségi szenvedésben edződött új arcú felvidéki magyarságot. Célunknak tekintettük azt is, hogy a matiné jövedelmével segítségére legyünk a felvidéki magyar házak építési akciójának. Matinékon résztvettek Jaross Andor, Szent-Iványi József, Sziklai Ferenc, Ölvedi János, Wass László és Szombathy Viktor.

III. *Kisebb munkák, kezdések, kísérletek.* 1. A Láthatár-ral együtt rendezett kisebbségi kulturnapokkal kapcsolatban megemlíthető, hogy az Intézet igyekszik *kapcsolatot fenntartani más kisebbségi vonatkozásban érdekelt magyar folyóiratokkal* is. Így állandó kapcsolatot tartunk fenn a Magyar Külügyi Társaság kiadásában megjelenő Külügyi Szemlével és szerkesztjük az ennek a lapnak hasábjain megjelenő Kisebbségi Szemle című állandó rovatot. Ugyanígy az Intézet szerkeszti a Láthatár hasonló természetű két rovatát : a Négy Világtáj Krónikáját, és a Gazdaságpolitikai Láthatárt.

2. *Nyelvtanfolyamok.* Intézetünk célja az utódállamokban magyarság helyzetének megismerése. Ehhez azonban rendkívül előnyös az utódállamok uralkodó nyelvének ismerete. Ezért szoktunk tagjaink részére nyelvtanfolyamokat rendezni. Eddig 2 szerb és 1 román nyelvű tanfolyamot rendeztünk.

3. *Fényképpályázatok.* Ezek célja a hazai kisebbségek viseletének, lakásának, településeinek megrögzítése és ismertetése. Eddig közzétett két fényképpályázatunk közül csak az egyik volt eredményes. Ennek oka megállapított pályadíjaink rendkívül alacsony volta.

4. *Tudományos pályázatok.* Az idén először írtunk ki az Intézet volt és jelenlegi tagjai részére egy tudományos pályatételt. A tétel címe : „A kisebbségi kérdés és a szentistváni gondolat a régi és az új Magyarországon.“ A pályadíj, mely csak kiadásra érdemes és legalább 50 gépirásos ívoldalra terjedő munkának ítélté oda, 150, 100 és 50 pengő. A pályamű beadásának határideje 1940. szeptember 30.

5. „*Kisebbségi Pantheon.*“ Célja az elszakított magyarság vezető embereinek, tudományos, irodalmi és művészeti képviselőinek megismerése és nyilvántartása. Eddig a Felvidékről igyekeztünk 1938. őszén a szükséges adatokat megszerezni. (Fénykép, életrajz, munkásság.) A kiküldött adatkérő ívekre összesen 21 válasz érkezett be.

6. *Kisebbségi érdekességek gyűjtése.* Gyűjtünk minden kisebbségi vonatkozású érdekességet, térképeket, képeket stb. Így látogatóinknak szembeötlik Intézetünk falán egy bársonyos kartonból kivágott, nagy fekete macska. A Macsek-párt híveinek, mint jugoszláviai kisebbségnek lakásán díszelgett az autonomia megszerzése előtt ez a néma, tüntető jel.

7. *Eddig még meg nem valósult terveink.* A kisebbségi vonatkozású külföldi rádióadások rendszeres megfigyelése, és a Dunántúl kisebbségi szempontból rendkívül jelentős birtokmozgalmi adatainak feldolgozása. Ezeket legközelebbi tennivalóink közé soroztuk.

IV. Végül álljon itt még az Intézet teljesjogú belső tagjai, külső tagjai és támogatói részére készült szimbólikus *jelvény* ismertetése. Ez a kis jelvény intézetünk egyik belső tagjának művészi tervezése szerint készült. Egy nagy és körötte keresztalakban elhelyezett négy kisebb vörös körből áll. A középső nagyobb kör Csonka-magyarországot jelzi. Ennek a körnek öthatod részét betöltő piros szín a csonkaország magyarsága. Alsó egyhatodát három (zöld, fehér és fekete színű) körcikk tölti ki. Ezek jelképezik a csonkaország kisebbségeit. A középső körben elhelyezett Szent Korona arany sugarai besugározzák a négy kisebb kör által képviselt elszakított magyarságot, melyet az egész jelvényt összefogó arany töviskoszorú foglal egybe, a kisebbségi magyarság szenvedéseinek töviskoszorúja.

Lelkes magyar fiúknak és lányoknak szorgos munkáját, hazafias felbuzdulását dícséri az, amit elérni tudtunk.

Ha sikerült bemutatnom ennek a munkának magyar nemzeti fontosságát, úgy kérem a magyar közigazgatás tisztviselőit, hogy ha majd munkájuk során találkoznak ezzel a kicsi intézettel, úgy nyújtsák annak segítő kezüket céljai eléréséhez.

